

The Encyclopedia Herald of Ukraine

2024. Vol. 16

DOI: 10.37068/evu.16.11

Article history:

Received 13/11/2024

Accepted 28/11/2024

Published 13/12/2024

Citation: Sulyma, O. (2024). On the semantics of possessive pronouns in Ukrainian. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 16, 1-4.

<http://doi.org/10.37068/evu.16.11>

© 2024 Author

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)

До питання семантики присвійних займенників в українській мові

Олеся Сулима

Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-3565-4392
Email: olesiasulyma@gmail.com

Резюме

Повідомлення присвячено особливостям уживання присвійних займенників в українській мові, його спрямовано на практичне застосування в редакторській роботі, зокрема й під час підготовки текстів енциклопедичних статей. Авторка аналізує семантичні та синтаксичні особливості присвійних займенників, пояснюючи вибір їх у тій чи тій ситуації. Показує, що значення присвійності (посесивності) може інтерпретуватися ширше, ніж просто належність, а й вказувати також на ознаки чи властивості, відтак виявляє розширення функціональної сфери присвійних займенників, тобто демонструє їхню гнучкість. Наприклад, займенники *їхній* і *їх* прийнято вважати присвійними, однак словоформа *їх* не виконує атрибутивної функції, а є лише формою родового відмінка, отже, *їх* у значенні *їхній* вживати не можна.

Ключові слова

граматика української мови, присвійні займенники, редагування енциклопедій, *їх* чи *їхній*?

On the semantics of possessive pronouns in Ukrainian

Olesia Sulyma

National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3565-4392

Email: olesiasulyma@gmail.com

Abstract

This communication deals with the complexities of possessive pronouns in the Ukrainian language, with a particular emphasis on their practical application in editing, especially for encyclopedia entries. The author conducts a thorough analysis of the semantic and syntactic features of these pronouns, revealing how their meanings can extend beyond the traditional notion of ownership to encompass a wider range of semantic nuances, such as characteristics, properties, and relationships. By examining a variety of linguistic contexts, the study illuminates the versatility of possessive pronouns in Ukrainian and provides valuable insights for editors and language learners alike.

Keywords

grammar of the Ukrainian language, possessive pronouns, editing encyclopedias.

В українському мовознавстві традиційно виділяють присвійні займенники, що вказують на належність предмета особі або якійсь іншій істоті. Такі займенники співвідносні з особовими, а займенник *свій* вживаний на позначення належності будь-якій особі (Вихованець, 2004, с. 191).

Критерії виділення присвійних займенників за ознакою посесивності (належності живій істоті) спричинили обмеження потенційної валентності цієї групи займенників: зокрема в практиці (медіа, навчальних підручниках тощо) редактори наголошують на помилковості вживання займенника *їхній* щодо неістот. Однак навіть присвійні займенники, що позначають належність I чи II особі однини та множини, не завжди мають значення власне присвійності.

За Словником української мови, лексема *присвійний* має єдине значення: “який виражає належність” (Словник, 1978, с. 14). Проте *належність* тлумачена ширше: це не лише позначення “чийєсь власності”, а й вказівка на те, “що є складовою частиною чогось, органічно властиве кому-, чому-небудь” (Словник, 1975, с. 117). У словосполученнях *мій наплічник, моя ручка, моя квартира* займенник *мій* справді вказує на те, що названі предмети належать мені. Такі конструкції можна вільно трансформувати в речення: *Я володію наплічником, ручкою, квартирою / Я маю наплічник, ручку, квартиру*. Однак у словосполученнях *мій характер, моя вдача, мої відчуття* сема присвійності не виявлювана, адже характер не належить I особі, вона не може його передати іншій особі, ба більше, *мій характер схожий на бабусин*, проте я не забрала характер в неї. У цьому контексті основною семою є вказівка на те, що “мене характеризує, є моєю ознакою”. У висловленнях на зразок *У доньки твій характер* займенник вказує не на присвійність, а на подібність або порівняння саме ознак, властивостей. Отже, навіть присвійні займенники, що позначають належність I або II особі однини, не завжди зберігають значення власне присвійності.

Окремо слід сказати про займенники *його*, *її*, *їхній*, адже досі, попри численні розвідки, мовці припускаються помилок, не розмежовуючи значення цих лексем. Проблемною для визначення синтаксичної функції і, відповідно, значення займенників, співвідносних із III особою однини, є наявність омонімії форм: *його* та *її* — це незмінні присвійні займенники та форми родового відмінка особових *він* та *вона*. У редакторській практиці сполучення присвійних займенників *його* та *її* з іменниками-неістотами тлумачать як такі, що мають об'єктне значення, чому сприяє омонімії: *газ та його (чого?) властивості*. Однак об'єктна словоформа можлива лише з девербативами, що зберігають валентність — дієслівну ознаку, й можуть приєднувати залежну словоформу: *читати книжку — читання книжки*. Хоча й тут варто зауважити: предметне значення віддієслівних іменників сприяє розвитку в залежному об'єкті атрибутивної семантики, що призводить до подвійного тлумачення значення і, відповідно, подвійної синтаксичної функції залежної словоформи (синкретизм). У висловленнях *Газ та його (чий?) властивості*, *Рідина та її (чий?) ознаки* іменники, що поєднані із займенниками, не є віддієслівними, тому вони актуалізують означальну семантику й виступають неузгодженими означеннями. Розрізнення атрибутивної та об'єктної синтаксичної функції здійснюване також за позицією щодо головного слова: у препозиції до іменника *його* та *її* виступають означеннями, у постпозиції — додатками. Як у прикладі з характером тут на перший план виступає позначення ознаки або властивості чогось.

Більше суперечностей зі словами *їх* та *їхній*. У науковій літературі навіть сучасних дослідників займенник *їх* також зараховують до присвійних, акцентуючи на абсолютній тотожності з лексемою *їхній* (Вихованець, 2004, с. 204). Тут очевидний вплив російської мови, в якій немає еквівалента нашому *їхній*. У Словнику української мови у статтях до слів *він* та *вона* другим значенням зафіксовано: “тільки род. в. Уживається в значенні присвійного займенника” (Словник, 1970, с. 676, с. 737), однак у статті до слова *вони* зазначено лише “1. Уживається на позначення предмета мовлення, вираженого іменником у множині до або після цього займенника. 2. розм. Уживається для вираження пошани до однієї особи будь-якої статі” (Словник, 1970, с. 737). Отож словник не фіксує присвійної функції словоформи *їх*, що не підтверджує наявну наукову думку. *їх* виступає лише формою родового відмінка займенника *вони* і виконує функцію додатка (має об'єктне значення). Функціонування *їх* із посесивною семантикою неможливе: *Я бачив їх учора — Я бачив їхні очі*, але не *їх очі*.

У шкільних підручниках та медіа досі обстоюють думку, що займенник *їхній*, як і *його* та *її*, не може виступати у функції означення з іменниками-неістотами. Проте давні займенники *онь*, *она*, *оно*, *они*, з яких далі розвинулися особові *він*, *вона*, *воно*, *вони*, належали до вказівних, причому *їх* уживали щодо дуже віддалених предметів. З переходом до розряду особових ці лексеми зберегли сему власне вказування (хоча й опосередковано: на особу, що не є учасником мовлення) й, крім того, набули здатності замінювати іменники попереднього або наступного висловлювання. При цьому обмеження анафоричної або катафоричної функцій займенників III особи немає, оскільки вони вживані з назвами істот та неістот, тому *їх* і називають предметно-особовими. Предметне значення займенників *він*, *вона*, *воно*, *вони*, *їхня* анафорична функція дозволяє констатувати: похідні присвійні займенники *його*, *її* та *їхній* можна вживати й з іменниками-неістотами, оскільки це не суперечить природі цих лексем із їхнім предметним значенням, а ще тому, що присвійність варто тлумачити ширше: як властивість, ознаку, характеристику кого- або чого-небудь: *Збірні іменники та їхні*

ознаки; Глобальні проблеми загрожують людству, тому для їхнього вирішення важливі зусилля всіх людей на планеті.

Отже, можемо констатувати розширення функційної сфери вживання присвійних займенників, утворених від власне особових та предметно-особових займенників, від власне посесивності до ознаковості в широкому тлумаченні.

ЛІТЕРАТУРА

- Вихованець, І. & Городенська, К. (2004). *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови*. Київ: Пульсари.
- Словник української мови*. (1970, т. 1). Київ: Наукова думка.
- Словник української мови*. (1975, т. 5). Київ: Наукова думка.
- Словник української мови*. (1977, т. 8). Київ: Наукова думка.

REFERENCES

- Vyhovanets, I. & Horodenska, K. (2004). *A Theoretical Morphology of the Ukrainian Language: An Academic Grammar*. Kyiv: Pulsary [in Ukrainian].
- Dictionary of the Ukrainian language*. (1970, vol. 1). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Dictionary of the Ukrainian language*. (1975, vol. 5). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Dictionary of the Ukrainian language*. (1977, vol. 8). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].